

Jókai Mór
Szegény gazdagok

Jókai Mór

Szegény gazdagok

Regény

A könyv eredetileg 1860-ban jelent meg négy kötetben,
Emich Gusztávnál. 1925-ben az
Országos Jókai Centenárium Bizottság
megbízásából a Franklin Társulat Révai Testvérek
újából kiadta egy sorozat keretében, melynek
a Szegény gazdagok a tizedik kötete volt.

A szöveg régen használatos szavakat is tartalmaz, ezek
magyarázata a kötet végén, a Szójegyzékben olvasható.

Kiadó: Adamo Books Kft.

<http://adamobooks.com>

Felelős kiadó: ADAMO BOOKS KFT. ügyvezetője

Copyright © ADAMO BOOKS KFT.

Budapest, 2021

ISBN 978-963-453-783-0

Írta: Jókai Mór

Borítót készítette: Tordai Gábor

Korrektor és szerkesztő: Nemere Ilona

Tördelte: Markó Richárd

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt. –ben,

a nyomda alapításának 139. esztendejében, 2021-ben.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató

www.gyomaikner.hu

TARTALOM

Az unalom	7
Akivel az ember párbajt akar vívni	22
A kedves ember	35
Miről gondolkoznak a gyermekek?	42
Nem neked való az!	73
A menyasszonyvívés	90
A Lúcsia barlang	127
Az erős Juon	151
A geinai leányvásár	164
A fekete ékszer	172
Két mese, melyek közül csak az egyik igaz	196
Mikor a gazdag ember halni készül	214
Az aradi estélyek	231
Árulás árulásért	246
A mikalai csárda	269
Az aki a Fatia Negrát felismeri	279
Babérossy Leánder	312
Margari úr	332
A nő, akit nem lehet feltalálni	353
A reszkető kéz	378
Küzdelem az aranyért	385
Az üldözött vad	399
Rémlátás	425
Az egyezkedés	440
Végszavak	447
Szójegyzék	454

AZ UNALOM

– Te ásítottál oly nagyot, Clementine?

Senki sem felelt.

A kérdező egy nyolcvan év felé járó öregúr, pompás, virágos selyem kaftánban, fején gyapot hálósüveggel, lábain meleg posztóharisnyák, kezein brilliáns, türkiz, rubin gyűrűk; úgy fekszik hanyatt az atlasz* ottománon*, arca olyan cserfakó, mint a múmiáké – egyik ránc a másikat éri rajta –, száraz, sovány keselyűorra, bozontos őszsárga szemöldökei s kiülő nagy, fekete szemei, miket érzékeny szempillák takargatnak, kevés megnyerőt kölcsönöznek arcának.

– Nos? Senki sem felel? Ki ásított oly hangosan a hátam mögött? – kérdi újra bosszantóan az orrán keresztül dűnnyögve. – Senki sem felel?

Persze, hogy senki sem felel.

Pedig vannak a szobában elegen. Ott ül a kandalló előtt egy harminc-harmincöt év körüli fiatalasszony, éppen olyan jellegzetes keselyű orral, olyan felhúzott, magas szemöldökkel, amilyenek az öregúréi, csakhogy az ő arca még piros – meglehet, hogy nem is a természet kedvéből piros –, és szemöldökei feketék. Hanem vékony ajkai tökéletesen úgy vannak összeszorítva, mint az öregúréi, mikor hallgat. A nő passziánszozik.

Az egyik ablakban egy fiatal, tizenhat éves leányka ül, gyöngye, hirtelen nőtt alak, minden oly finomra van mérve rajta, vékony, mintegy odarajzolt szemöldök, piciny, gömbölyű száj – az ilyen piciny, gömbölyű szájnál az jut az embernek eszébe, hogy mennyit tudna ez panaszkodni, ha olyan jó titoktartásra nem volna

alkotva! Úgy illenek hozzá a titkolódzó szempillák is. Ő valami gyöngyhímmzéssel van elfoglalva.

Ugyanazon kis hímező-asztalnál, vele átellenben ül egy veres képű hölgy, szörnyű szőke hajjal és meglehetősen kövér termettel. Valami nevelőnő. Azt állítja magáról, hogy angol és most valami könyvet olvas. A selyem ottomán mögött végre ül az a bizonyos Clementine – akinek be kellene vallani az ásítás elkövetett bűnét –, egy élte delén túl járó kisasszony, hamis hajhurrakkal halántékai körül, egy kicsit szakállas állal és rendkívül sovány termettel. Az ember nem nézhet rá anélkül, hogy kedve ne legyen megkínálni: egyék, az Isten áldja meg, valamit! Ő valami kegyelemkenyéren lévő régi társalkodónő, nem vérszerinti tagja a családnak. Valami szemrontó fehérnemű-varrással van elfoglalva, ami bizony nem nagy multság szegénynek.

A pamlogon fekvő öregúr egésznap multsága abból áll, hogy az itt levőket és még másokat is, akik most nincsenek itt, túrhetlen rigolyáival bosszantson, azok pedig azzal szokták magukat házsártoskodásai ellen védelmezni, hogy nem felelnek semmi szavára vissza.

– Úgy van, úgy – folytatja az öregúr a szurkálódást. – Tudom én azt nagyon jól, hogy unalmas dolog énkörülöttem lenni. Átlátom én azt, hogy kiállhatatlan vénember vagyok, akire nem érdemes a szót vesztegetni. Tudom én azt jól, hogy nem is azért vagytok ti itt mellettem, mintha valami nagyon szeretnétek itt lenni. Ki erőltet rá? Hiszen én senkinek sem fogom a rokolyáját*, hogy el ne menjen. A kapu sincs bezárva. Aki a szekaturát* ki nem tudja állni, semmi sem könnyebb, mint segíteni magán. De azt nem teszi senki, úgye? Mert jó mégis az öreg Lapussa szeme előtt járni. Mert meglehet, hogy akit az öreg kiállhatatlan Lapussa nem lát, azt azután el is találja felejteni! Aztán nem is tudhatja az ember,

hogy mikor talál meghalni az öreg? Mert hiszen minden órán várják a halálát – már nyolc esztendő óta. Biz az unalmas dolog nagyon. Hja jah! Felkelni nincs már tehetsége az öreg bolondnak, meg nem verhet senkit, ha kiabál, senki sem ijed meg tőle, de még annyi ereje mindig van, hogy meg tudja húzni a csengetyűzsinórt, be tudja hívni a komornyikot, el tud küldeni az alispánhoz, vissza tudja kéretni a végrendeletét és szép csöndesen másikat tud diktálni a jegyzőnek.

És hogy szavainak annál ijedelmesebb nyomatékot adjon, rögtön meg is rántotta a csengetyűzsinórt.

Hanem biz azért senki még csak felé sem fordította az arcát: a delnő vetette a kártyát, a fiatal leányka öltögette tűjére a gyöngyöket, a missz olvasott, s a vén kisasszony szörnyen iparkodott egy szál cérnával a tű fokába éppen beletalálni, mintha senki egy szót sem szólna.

A csengetésre a komornyik bejött – vén, feketefrakkos, fehér nyakravalós szolgál, régi cseléd, de akinek azért még annyi bizalmasság sincs megengedve, hogy mikor csengettek neki, és ő bejött az ajtón, azt kérdezhesse: mit parancsolnak? Hanem ott kell neki állni az ajtó mellett, míg a csengetőnek méltóztatik hozzá szólani.

Pedig az öregúr jól látta az átelleni tükörből, hogy ott áll már a cseléd, de csak hagyta ott állni, közbe-közbe nagyokat fújt, és félre-félre tekintgetve vizsgálgatta a többiek arcát: vajon félnek-e nagyon, hogy most a pitvarnokot* rögtön az alispánhoz fogja küldeni? De miután látta, hogy biz azok egy cseppet sem ügyelnek rá, akkor valami éles, kelletlen hangon megszólalt:

– Louis!

A cseléd a pamlagig közeledett, ott megint megállt.

– Az ebédemet!

A nagyszerű fenyegetésnek ez lett a vége.

A kártyavető delnő szánalmas gúnymosollyal nézett reá, valami hasonlót takart el a missz is az arca elé tartott könyvvel, míg Clementine-nek nagyon jólesett egy csomóra fulladt cérnaszálat tépkedni fogaival.

Az öregúr észrevett, vagy csak gyanított valamit.

– Missz Kleerri! Nem veszi észre, hogy Henriette megint az ablakon néz ki? Nekem kell-e a misszt arra figyelmeztetnem, hogy ez a legilletlenebb dolog: egy fiatal leánynak az ablakon kinézegetni? Angliában ezt talán még nem tudják, hogy illetlen dolog?

– Kérlek nagypapa... – eseng azzal a panaszra álló szép szájával a vádlott.

– Csendesen! Én nem szóltam Henriette kisasszonyhoz, én missz Kleerrinek beszélek. Henriette kisasszony még gyermek, neki nincs esze valamit megérteni, vagy meg nem érteni, őhöz az én nem beszélek, őneki én mindent meg nem magyarázhatok, de azért tartom missz Kleerri a háznál, azért fizetek neki úgy, mint ha egy fejedelem leányát nevelné, hogy legyen kívül megértetnem nevelési elveimet. Az én nevelési elveim pedig jók, missz! Mondhatom, hogy nagyon jók. Azért tessék azok mellett megmaradni. Én tudom, hogy mit lehet és mit nem lehet fiatal leányoknak megengedni, én tudom, hogy miért beszélek ...

A fiatal leányka arca úgy elpirult egy szemrehányó tekintetétől az öreg zsarnoknak, mire aztán a missz durcásan felkelt a helyéről, és hogy legyen kin tölteni bosszúját, igen következetesen valami hibát fedezett fel Henriette hímzésében, és az egész napi munkáját felfejtette vele.

Itt úgy látszik, hogy csak egy embernek van joga beszélni, a többinek a joga abból áll, hogy azt ne hallgassa.

De hátra van még valaki, akinek még erősebb jogai vannak, aki most elkezd a szobaajtót döngetni ököllel, azt a szobaajtót,

melyen a családtagok legidősebbjei is csak félve szoktak kocogtatni, és amire ő akkorát üt ököllel és csizmasarokkal, hogy mind felijednek rá.

Ah, ez a kis férfinoka, az öregúr kényeztetett kedvence, a kis Makszi.

– Miért nem bocsátják be a kis Makszit? Nyissák ki az ajtót a kis Makszinak, nem tudják, hogy nem éri fel még a kilincset? Miért nem eresztik hozzám, ha ő akar jönni?

A komornyik éppen nyitotta előtte az ajtót, mire aztán a kis családi herceg bebukott az ajtón: egy kis sápadt penészvirág, veres szemekkel, pontyéra emlékeztető szájjal, hanem a családi autentikus orr mellékletével, amihez lesz dolga a feje többi részének, míg kellő arányba növi magát. A kis kegyenc tökéletes ulánus* hadi köntöst visel, még a négyszögletű csákó is a fejére van csatolva, és kezében kivont bádogkarddal hadonász és amellett keservesen bömböl.

Szép kis alak! Egy síró ulánus katona.

– Mi baj? Ki bántotta a Makszit? Ki nyúlt Makszihoz?

A bömbölésből aztán annyit megtud a nagypapa nehezen, hogy Makszi amint szaladt, elbukott a kardban, az instructor* azután el akarta tőle venni a kardot, erre ő kirántotta fegyverét és jót húzott vele megtámadója kezére. Azután a nagypapa szobájába menekült, ahova nem volt szabad őt a nevelőnek üldözni.

A nagypapa ijedten kérdezé tőle :

– Hol ütötte meg magát? Jöjjön ide! Hol ütötte meg a fejét? Látom! Itt ni. Fel van dagadva: egészen piros. Tegyetek neki rá opodeldocot*. Clementine! A Makszikának opoldeldocot.

Vagy akarta Clementine látni, vagy sem, hogy Makszikának hol fáj, elő kellett hozni a házi gyógyyszert, melyet aztán Makszika

kikapván a jámbor hölgy kezéből, úgy vágott a padlóhoz, hogy szétfolyt a tartalma a szőnyegen.

Senki sem pirongatta meg érte.

A nagypapa mégis jónak látta valamit felhozni védelmére.

– A Makszikát nem kell megharagítani! Akinek kard van az oldalán, ugye Makszika? Maga katona lesz.

– Igen – felelt a fiú durcásan szepegeve –, én generális leszek.

– A Makszika generális lesz! No, ne szopja hát az ujját. Nem akar kevesebb lenni, mint generális.

Az angol missz helyén találta itt egy szakértő észrevételt ejteni közbe:

– De aki generális akar lenni, annak sokat kell ám tanulni!

– Én nem akarok tanulni, én mindjárt akarok tudni mindent.

Ugye, nagypapa, akinek sok pénze van, az mindjárt tud mindent?

Az öregúr diadalmasan nézett szét a jelenlevőkön.

– Ez a lángész! Ez a mondás!

Azzal odaszorítá a kis fickó fejét gyöngéden az ölébe: „ez az én igazi unokám, az én igazi vérem!”

Tudta jól, hogy a többieket mennyire bosszantja vele.

Azalatt a komornyik elkészítette az asztalt: egy hattyúnyakú palissander* fatábla volt az, amit az ottomán fölé lehetett minde-
nestül tolni, azon volt tizenkét féle étel: mind hideg étek, mert a meleget orvosi rendelet tiltja. Az öregember mindegyikbe be-
lekóstol az ujjával: egyik sem ízlik neki – fenyegetőzik, hogy el
fogja csapni a szakácsot, ez nagyon sós, amaz nagyon édes, ezen
kozma érzik, amazon az élesztőszag, az embernek már az ételére
sem ügyelnek, milyen régen nem volt ez meg amaz, amit ő olyan
nagyon szeret. Hát emez minek van itt? Nem tudják, hogy ettől
ő rosszul lesz? Hogy ettől megbetegszik? Nem várhatják már,
hogy meghaljon, ilyenmel akarják az életét megrövidíteni?

Mondhatnák ugyan neki, hogy hiszen éppen maga rendelte ezt tegnap, de senki sem hosszabbítja vele a lármát, a zúgolódás így aztán lassankint elfúl magába, az öregúr ismét Makszikához fordul és nyájasan megkínálja a fitymált ételekkel.

– Egyél velem Makszikám, lelkem.

– Kell is nekem! – felel a kis finnyás, mikor már valamennyibe beleturkált a kezeivel.

– Oh, te nagy selma*! Vigyék ki a Makszikát kocsikázni, fogják be a pónikat, az inas menjen vele, nem a praefectus*. – ezzel eltolja maga elől a kerekeken gördülő asztalt, int a komornyiknak, hogy tegye el az ételeket a kredencbe, mert azokat holnap megint elő fogja kérni.

A komornyik teljesíti a rendes napi parancsot és jól elzár minden étket; tudva, hogy rögtön elkergetnék, ha valamit elő nem tudna adni.

Az öregúr tudja jól, hogy nincs olyan cselédje, akit valami jutalommal rá lehetne venni, hogy azon ételhez nyúljon, ami az ő asztaláról lekerült, annyira irtóznak tőle, hanem azt rendszeren a koldusoknak szokták kiosztani, tehát hogy a koldusok se köszönhessék meg, addig tartatja azokat bezárva, amíg megromlanak, csak akkor adja ki.

Családjával már tíz éve nem evett egy asztalnál.

Soha senki abba az ételbe belé nem kóstol, amiből ő eszik. Vanak családjának tagjai, akik évről-évre minden nap együtt vannak vele, de akiktől se télen, se nyáron egyéb szót nem hall, mint «jó reggelt» és «jó éjszakát», akik soha se kéréssel, se panasszal nem alkalmatlankodnak előtte, akik, ha valaminek örülnek vagy szomorkodnak, azt előtte titokban tartják.

Az a piros arcú delnő például, amióta a férje meghalt, ki nyolc évig volt fekvőbeteg, hétszámra sem szokott atyjával egy szót is váltani.

Az öregúr eleinte azt kívánta, hogy Lángainé (így hívják a delnőt) esti kilenc óráig ott legyen a szobájában, és rakja ott a kártyát, vagy unja magát másképp, ahogy kívánja.

Egy hónapig engedelmeskedett a nő szótlanul, akkor egyszer hét órakor felöltözött díszesen, és azt mondta, hogy színházba megy.

Az öreg Lapussa nagy szemeket mereszte rá.

– Színházba?

– Páholyt béreltem magamnak.

– Úgy? Jó mulatást.

A delnő vállat vont és otthagyta. Tudta jól, hogy e perctől fogva egymillióval kevesebb öröksége van, mint testvérbátyjának, hanem azontúl minden nap elment a színházba, amint az esti hét órát ütötte, már ő ott ült a páholyában és ki nem mozdult onnan, amíg valakinek egy szó mondanivalója volt a színpadon.

Lángainé gyermektelen.

Meghalt férjéhez nem kötötte szerelem, és eddigelé tán senkihez sem. Az úri büszkeség válogatós. Emberek, kik a szalonvezetés képességén alul esnek, ránézve nem létezők, akik pedig a szalonját látogathatnák, azokról nincs kedve ábrándozni. A színházban sokszor végigjártatja szemeit a páholyokon, azokban sok szép, elegáns fiatal ember megfordul, délceg katonatisztek, deli mágnásifjak, de azoknak a távcsövei nem találkoznak az övéivel. A Lapussa-család még nagyon új nemes arra, hogy a magas világban észrevegyék, és éktelen gazdagságuk híre egy nyomon jár sordidus* fősvénységükével, ami a könnyűvérű úri rend előtt nem ajánlatos tulajdonság.

A Lapussák nem urak, csak gazdagok; azért a páholyok ifjai nem veszik észre Lángainé szebbnél-szebb toalettjeit. Akik pedig a páholyokon alul esnek, parterre*, zártszék* közönség, azok rá nézve nem léteznek, látta és elfelejtette őket, legfeljebb Hahn-Hahn Ida grófnő mondása jutott rájuk néha eszébe, aki keleti utazásai jegyzékében egész Magyarországról csak annyi észrevételt lát jónak megörökíteni, hogy a pesti férfivilág körszakállt visel és hogy neki nagy gyanúja van az olyan szakállak ellen, amik felől nem bizonyos, hogy szokták-e azokat mindennap kifésülni, ami egy nervóz* német grófnőtől elég magas és finom eszmejárás és fantáziájának csinos tanújele.

Lángainé bátyja, János, notorie* a legunalmasabb ember a városban, akit a cselédjétől kezdve a kávéházi ismerőséig senki sem állhat, csupán csak az apja, az sokat tart felőle. Nagy gazdagsága mellett fősvény és kapzsi. Ha pénzszerzésről van szó, olyan alkalmakat is megragad, miket jóra való firma* alatt működő kalmár a sensálnak* szokott átengedni; még uzsorára is ad pénzt a legjobb ismerőinek. Képzeltetni, milyen nagyra becsülik... Szeretné, ha úrnak tartanák, de nem tudja magát rábírní, hogy a kaszinóban kiírassa nevét a táblára, azért az évenként fizetendő hatvan forintért.

Vagy talán attól tart, hogy valaki felhozza ellene uzsoráskodásait és még nem választják meg tagnak.

Ennek a fia az a mulatságos kis Makszi.

Az a karcsú, lengeteg alak, az az idetévedt angyal, aki elküldetett, hogy az egész család bűneiért kiszenvedjen, egy harmadik testvérnek árva leánya, ki atyját, anyját egyszerre vesztette el, mégpedig a legtragikusabb módon. A Margitszigetre akartak átmenni csónakon, amint egy gőzös rájuk jött, a csónakot felfordította, apa és anya ott veszett, csak a leányt tudták megszabadítani. Henriette

akkor már tizenkét éves volt és attól a rémjelenettől fogva annyira ideges lett, hogy a legkisebb erős hangra összeresztett, és sokszor minden észrevehető ok nélkül elkezdett sírni.

Mint mondják, igen jó, gyöngéd anyja volt, egy finom, művelt teremtés, aki csak a gyermekeinek élt, és aki a szeme láttára merült el a hullámok közt. Azóta Henriette-nek nagyatyja házában kelle élni, ahol senki sem szerette egymást.

De mégsem! Még volt egy fivére is, Kálmán, kissé könnyelmű, de jószívű fiú, aki ritkán szokott a családtagok közé jönni, mert mindig szidták. Pedig hát szegény nem vétett egyebet, minthogy az új ruháit rendesen eladta. De hát az ő hibája volt-e az is? Ha mindig azt hallotta otthon hányni-vetni, hogy a Lapussa-család ilyen-olyan gazdag, aztán neki soha sem adtak pénzt a kezébe, hogy kortársaival együtt mulathasson. Másik hibája meg az volt, hogy nem akart diáknak tanulni.

Ezért különösen sokat kellett szenvednie. Az öreg Lapussa, valamint János fia szinte nem sejtene a latin nyelvhez, amaz ifjúkorában még nem járt iskolába, mert a vagyonszerzés kezdeményeivel volt elfoglalva, emez pedig már nem járt iskolába, mert már akkor gazdagok voltak, azért aztán nem is volt egyiknek sem helyes fogalma a legközönségesebb tárgyakról, mint ami utazásai közben ráragadt. Minthogy pedig az instructor nagyon el volt foglalva Makszikával, azért Kálmánnak a nyilvános tanodába kellett járni, hogy okosabb ember legyen, mint elődei.

Szegény Henriette sokszor órákig fáradt vele, hogy öccse asztalához ülve, a genusok, declinatiók, conjugatiók, motiok és más ördögös állapotok fáradalmait keresztül küzdeni segítsen neki; de biz abból csak az lett, hogy utoljára is ő tanult meg jobban diáknak, mint Kálmán, és lopva ő fordította le neki a pensumokat Cornelius Neposból és Virgil Bucolicáiból.

Ezért pedig a missz nagyon haragudott, mert ő nem bírta a latin nyelvet (ritka nő fárasztja magát oly tárgy megtanulásával, amivel beszélni nem lehet), és ezért aztán Henriette akárhányszor válthatott szót Kálmánnal az ő jelenlétében is, anélkül, hogy ő megértette volna, hogy miről beszélnek. Neki aztán magyarázhattak, amit akartak.

Sőt, még nevezetesebb dolgok is történhettek ennek a fatális diáknyelvnek közvetítésével, amiket majd később megtudunk, de most nem érünk rá náluk megállapodni, mert János úr jön haza, és ezt kell elébb megcsodálnunk.

Lapussa János úr tökéletes prototípusa családjának, rendkívüli hosszú, száraz termete még hosszabbnak látszik azáltal, hogy fejét magasan hordja, úgy hunyorogva le onnan a magasból az emberiségre, mint akinek a szeme fáj, és nem bírja felnyitni a szempilláit; a családi orr dimenzióit még feltűnőbbé teszi a szertelenül kicsiny áll, és az összeszorított ajak. Bajusza közepén is, meg szájszegleteinél is ki van borotválva, és éppen csak egy egérfarknyi van meghagyva kétfelől, az is nagy tudománnyal kifenve hegyesre és feketére. Viselete elegáns és túl finom, a divattól csak annyiban eltérő, hogy minden öltönye igen feszes, ing- és mellénygombjait drágakövek képezik, gyűrűi is azoktól ragyognak, és beszéd közben sok igazgatni valója van nyakkendőjén, szokta simogatni öltönyeit, ami arra mutat, hogy sokat tart gyűrűi szépségéről és frakkja finom posztójáról, amellet magas, kemény nyakravalója sokat látszik könnyíteni álla büszke tartásának, keményített inggallérjai pedig simaság és törhetetlenség tekintetében senkinek át nem engedik az elsőbbséget, egyúttal igen jó mulatságot szereznek neki azáltal, hogy állkapcsa rángatásával azokat igazgassa, szüntelen azt a gondolatot gerjesztve a ránézőben: mennyire kényelmetlen lehet azokra az inggallérokra nézve fejének otléte.